

Ο Γιάννης Σταυρακάκης σπούδασε Πολιτική Επιστήμη στο Πάντειο Πανεπιστήμιο και στο Πανεπιστήμιο του Essex, όπου και ολοκλήρωσε τη διδακτορική διατριβή του με τίτλο «Νέες κατευθύνσεις στη θεωρία της ιδιολογίας και το έργο της Ηράκλειου ιδιολογίας». Στα ενδιαφέροντά του περιλαμβάνονται η μελέτη του οικολογικού κινήματος και των ιδιολογικών του μορφών καθώς και η ανάλυση των ποικίλων τρόπων κατασκευής της ιδίας της φύσης στην πορεία του πολιτισμού και ιδίως στις σύγχρονες κοινωνίες.

© 1998 Εταιρεία Μελέτης των Επιστημών του Ανθρώπου, αστική μη κερδοσκοπική-εξδόσεις νήσος, Ομονοίας 12, 104 31 Αθήνα, τηλ. 3216645, fax 6466071

© των επιμέρους κειμένων βλ. Πηγές

Διόρθωση: Αρετή Μπουκάλα

Εξοφάλλο: Barbara Kouzelis

Φίλμ: Αλφάβητο

Εκτύπωση και βιβλιοδεσία: ΕΥΡΩΤΥΠ ΑΕ, Κολωνού 12-14

ISBN 960-7711-14-9

Dalton

Φύση, κοινωνία και πολιτική

Κείμενα

Ηράκλειτος • Πλάτων • Αριστοτέλης • Σοφοκλής
Γένησις • Άγιος Αυγουστίνος • Μωάμεθ • Λάιον Τζε
Ινδιάνοι Τσερόκι • J. Evelyn • R. Descartes • J.-J. Rousseau
J.v. Goethe • H.D. Thoreau • J. Muir • Ch. Darwin • P. Kropotkin
K. Marx • Fr. Engels • G.P. Marsh • M. Horkheimer
R. Carson • B. Commoner • M. Bookchin • J. Clark • J. Plant
A. Collard - J. Contrucci • A. Gorz (M. Bosquet) • A. Naess
B. Devall • J. Porritt • Die Grünen • R.G. Collingwood • H. Kelsen
J.R. Short • D. Worster • U. Beck • K. Καστοριάδης
N.K. Hayles • Cl. Pontig • R.J. Dalton
Chr. Rootes • R. Eckersley • Λ. Λουλούδης

Επιμέλεια & Πρόλογος
Γιάννης Σταυρακάκης

νήσος
ΑΘΗΝΑ 1998

Russell J. Dalton

Το περιβαλλοντικό κίνημα στη Δυτική Ευρώπη

Εδώ και μερικά δεκαετίες, ο Περιβαλλοντικός κίνησης Robert Nisbitt έχει ταυτιστεί «ότι όταν τελικά γράφει η ιστορία του 20ού αιώνα, είναι πολύ πιθανόν ο περιβαλλοντικός κίνημα της περιόδου» (1982, σ. 101). Αυτή η αξιολόγηση του κινήματος έχει και ορισμένα ενδιαφέροντα σημεία.

Κατά τη διάρκεια του 80, το περιβαλλοντικό κίνημα στη Δυτική Ευρώπη κέρδιζε όλο και περισσότερη δημοτικότητα. Η περιβαλλοντική κίνηση ξεκίνησε να κερδίζει δημοτικότητα στα μέσα της δεκαετίας 60. Η περιβαλλοντική κίνηση ξεκίνησε να κερδίζει δημοτικότητα στα μέσα της δεκαετίας 60. Η περιβαλλοντική κίνηση ξεκίνησε να κερδίζει δημοτικότητα στα μέσα της δεκαετίας 60. Η περιβαλλοντική κίνηση ξεκίνησε να κερδίζει δημοτικότητα στα μέσα της δεκαετίας 60.

Το περιβαλλοντικό κίνημα ουσιαστικά ταυτίζεται με τις «νέες» πολιτικές αναθεωρήσεις των πολιτικών των βιομηχανικών κοινωνιών, αλλά οι διάφοροι κινήματα έχουν διαφορετικές προτεραιότητες. Το περιβαλλοντικό κίνημα ουσιαστικά ταυτίζεται με τις «νέες» πολιτικές αναθεωρήσεις των πολιτικών των βιομηχανικών κοινωνιών, αλλά οι διάφοροι κινήματα έχουν διαφορετικές προτεραιότητες.

Το περιβαλλοντικό κίνημα ουσιαστικά ταυτίζεται με τις «νέες» πολιτικές αναθεωρήσεις των πολιτικών των βιομηχανικών κοινωνιών, αλλά οι διάφοροι κινήματα έχουν διαφορετικές προτεραιότητες.

αρχαίες χώρες σχημάτισαν νέες εθελοντικές ομάδες για να προστατεύσουν φυσικές περιοχές εθνικής σημασίας και τη φύση εν γένει. Πολλά από τα πρώτα σημαντικά στοιχεία περιβαλλοντικής νομοθεσίας και σχεδιασμού για τη χρήση της γης ανάγονται σε αυτή την περίοδο. Έπειτα από μια μακρά περίοδο σχετικής ηρεμίας, ένα δεύτερο κύμα περιβαλλοντισμού εξαπλώθηκε στην Ευρώπη στις αρχές της δεκαετίας του '70. Καινούργιες περιβαλλοντικές ομάδες εμφανίστηκαν στο προσκήνιο για να ασχοληθούν με τα τρέχοντα προβλήματα και να θέσουν τις ανησυχίες τους στην ημερήσια διάταξη. Σε πολλές περιοχές, οι νέες αυτές ομάδες κινήθηκαν πέρα από την προβληματική και την κοινωνική βάση των παραδοσιακών ομάδων προστασίας, αλλά συχνά τα βασικά ενδιαφέροντα των παλιών και των νέων ομάδων αλληλοεπικαλύπτονταν και οι προσπάθειές τους αλληλοενισχύονταν.

Σε τούτο το κείμενο¹ εξετάζω την ιστορική εξέλιξη του περιβαλλοντικού κινήματος από το πρώτο κύμα κινητοποιήσεων στα τέλη του περασμένου αιώνα μέχρι την εμφάνιση των σύγχρονων περιβαλλοντικών ομάδων. Η παρακολούθηση της ιστορικής εξέλιξης του περιβαλλοντικού κινήματος μας επιτρέπει να εντοπίσουμε τις αλλαγές στην εξέλιξη του κινήματος στη διάρκεια του χρόνου — το πώς διείργυνε την κοινωνική του βάση, το εύρος των πολιτικών του ενδιαφερόντων και τους τρόπους πολιτικής δράσης. Στην πραγματικότητα, ένα μεγάλο μέρος της βιβλιογραφίας για τις ευρωπαϊκές περιβαλλοντικές ομάδες αναδεικνύει τη διαφορά ανάμεσα στις παλιές κατεστημένες ομάδες προστασίας του περιβάλλοντος και τις νεότερες, περισσότερο μαχητικές από πολιτική άποψη οικολογικές ομάδες (Blund κ.ά., 1986· Dalton και Kuechler, 1990· Cotgrove, 1982· Lowe και Goyder, 1983). Θα χρησιμοποιήσουμε λοιπόν τα ιστορικά δεδομένα, για να διευκρινίσουμε τις διαφορές που υπάρχουν σήμερα ανάμεσα στις ποικίλες περιβαλλοντικές οργανώσεις και να εξετάσουμε τις επιπτώσεις αυτών των διαφορών στους τρόπους οργάνωσης και συμπεριφοράς.

Οι απαρχές της προστασίας της φύσης

Το σύγχρονο κίνημα προστασίας της φύσης άρχισε να αναπτύσσεται στη Δυτική Ευρώπη το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, αν και είναι

δύσκολο να ορίσουμε την ημερομηνία με μεγαλύτερη ακρίβεια.² Αρχικοί ήταν οι παράγοντες που έδωσαν την πρώτη ώθηση σε αυτό το κίνημα. Την περίοδο αυτή εμφανίστηκαν στις περισσότερες χώρες οι περιβαλλοντικές συνέπειες της Βιομηχανικής Επανάστασης. Η αστικοποίηση και η εκβιομηχάνιση είχαν μεταμορφώσει το τοπίο και οι επιζήμιες επιδράσεις αυτών των διαδικασιών κατέστρεφαν τα «φυσικά» τοπία και την άγρια φύση και μόλυναν το περιβάλλον. Οι ιστορικές αποτιμήσεις της περιόδου αναφέρουν την έκταση της βιομηχανικής ρύπανσης, την επίδραση της επέκτασης των σιδηροδρόμων, την κατασκευή δημόσιων συστημάτων υγιεινής και άλλες παρόμοιες εξελίξεις ως πλευρές του περιβαλλοντικού ζητήματος.

Η ανάπτυξη των φυσικών επιστημών την ίδια περίοδο συνέτελεσε και αυτή στην ανάπτυξη του ενδιαφέροντος για τα περιβαλλοντικά πρόβλήματα. Οι βιολόγοι και οι βοτανολόγοι μελέτησαν και ταξινόμησαν το φυσικό περιβάλλον, επιβεβαίωσαν την εξαφάνιση ειδών και την απώλεια των ενδιαιτημάτων τους και εντόπισαν ως πηγή των προβλημάτων αυτών την εκβιομηχάνιση. Ο Γερμανός βοτανολόγος Ερνστ Χέκελ χρησιμοποίησε πρώτος τον όρο *οικολογία* το 1866. Οι φυσικές επιστήμες αναγνωρίστηκαν επίσημα στην Ευρώπη το δεύτερο μισό του αιώνα, και τα αυξανόμενα μέλη των συλλόγων φυσικής ιστορίας παρείχαν τη λαϊκή βάση για την περιβαλλοντική δράση.

Αυτές οι αλλαγές στις αντικειμενικές συνθήκες της ζωής συμπληρώθηκαν από μία ακόμα πιο σημαντική αλλαγή στο πολιτισμικό περιβάλλον των ανώτερων στρωμάτων στις περισσότερες ευρωπαϊκές κοινωνίες. Οι Ευρωπαίοι διανοούμενοι άρχισαν να αμφισβητούν όλο και περισσότερο την πίστη στον ορθολογισμό και την πρόοδο που ταυτιζόταν με το Διαφωτισμό. Στη Γαλλία, ένα ρομαντικό ρεύμα αναπτύχθηκε μέχρι τα μέσα του αιώνα (Duclos και Smadja, 1985· Vadrot, 1978). Συγγραφείς όπως οι Σατωμπριάν, Ουγκώ και Βινύ συνέχισαν την αγροτική και βουκολική παράδοση (*champrêtre*) του Ρουσό παρουσιάζοντας μια εξιδανικευμένη εικόνα της φύσης. Παρόμοιες ρομαντικές αντιλήψεις της φυσικής τάξης και μια νοσταλγία για επιστροφή στη φύση αναπτύχθηκαν στο Βέλγιο και την Ολλανδία (Tellegen, 1981). Στη Βρετανία, ο βικτοριανός ρομαντισμός αντικατέστησε τη δαρβινική αντίληψη που ταυτιζόταν με τους πολιτικούς οικονομολόγους του *laissez-faire* (Weiner, 1981· Lowe, 1983· Thomas,

1953). Αυτή για την κριτική οτι η δουλειά του ήταν να εξετάσει το πρόβλημα της αλληλεπίδρασης της δομικής και της λειτουργικής πλευράς της προσωπικότητας. Το ενδιαφέρον του ήταν να εξετάσει το πρόβλημα της αλληλεπίδρασης της δομικής και της λειτουργικής πλευράς της προσωπικότητας. Το ενδιαφέρον του ήταν να εξετάσει το πρόβλημα της αλληλεπίδρασης της δομικής και της λειτουργικής πλευράς της προσωπικότητας.

Αυτά τα στοιχεία του έργου του είναι χαρακτηριστικά της εποχής που ακολούθησε τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Η εποχή που ακολούθησε τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο είναι χαρακτηριστική της εποχής που ακολούθησε τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Η εποχή που ακολούθησε τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο είναι χαρακτηριστική της εποχής που ακολούθησε τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο.

Αυτή η εποχή είναι χαρακτηριστική της εποχής που ακολούθησε τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Η εποχή που ακολούθησε τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο είναι χαρακτηριστική της εποχής που ακολούθησε τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Η εποχή που ακολούθησε τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο είναι χαρακτηριστική της εποχής που ακολούθησε τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο.

Ένα από τα πιο σημαντικά τμήματα του προγράμματος είχε να κάνει με την πρόβλεψη των ποσοτήτων. Η εργασία αυτή είχε να κάνει με την πρόβλεψη των ποσοτήτων. Η εργασία αυτή είχε να κάνει με την πρόβλεψη των ποσοτήτων. Η εργασία αυτή είχε να κάνει με την πρόβλεψη των ποσοτήτων.

Ένα από τα πιο σημαντικά τμήματα του προγράμματος είχε να κάνει με την πρόβλεψη των ποσοτήτων. Η εργασία αυτή είχε να κάνει με την πρόβλεψη των ποσοτήτων. Η εργασία αυτή είχε να κάνει με την πρόβλεψη των ποσοτήτων. Η εργασία αυτή είχε να κάνει με την πρόβλεψη των ποσοτήτων.

Ένα από τα πιο σημαντικά τμήματα του προγράμματος είχε να κάνει με την πρόβλεψη των ποσοτήτων. Η εργασία αυτή είχε να κάνει με την πρόβλεψη των ποσοτήτων. Η εργασία αυτή είχε να κάνει με την πρόβλεψη των ποσοτήτων. Η εργασία αυτή είχε να κάνει με την πρόβλεψη των ποσοτήτων.

Ένα από τα πιο σημαντικά τμήματα του προγράμματος είχε να κάνει με την πρόβλεψη των ποσοτήτων. Η εργασία αυτή είχε να κάνει με την πρόβλεψη των ποσοτήτων. Η εργασία αυτή είχε να κάνει με την πρόβλεψη των ποσοτήτων. Η εργασία αυτή είχε να κάνει με την πρόβλεψη των ποσοτήτων.

Ένα από τα πιο σημαντικά τμήματα του προγράμματος είχε να κάνει με την πρόβλεψη των ποσοτήτων. Η εργασία αυτή είχε να κάνει με την πρόβλεψη των ποσοτήτων. Η εργασία αυτή είχε να κάνει με την πρόβλεψη των ποσοτήτων. Η εργασία αυτή είχε να κάνει με την πρόβλεψη των ποσοτήτων.

σκοτώνονταν κάθε χρόνο για τα φτερά τους στις αρχές του 20ού αιώνα.

Αυτή η ασκοπιη και ανεξέλεγκτη καταστροφή έθεσε την ανθρωπιστική και βικτοριανή ευαισθησία πολλών γυναικών από τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα της Ευρώπης. Τα συναισθήματα αυτά εκδηλώθηκαν ίσως περισσότερο στη Βρετανία, όπου οι αντιδράσεις στο εμπόριο φτερών οδήγησαν στον πολλαπλασιασμό των ομάδων προστασίας των πουλιών (Doughty, 1975· Sheail, 1976) Η Λίγκα των Φτερών (Plumage League) και ο Σύλλογος του Σέλμπουρν, που ιδρύθηκαν το 1885 ως αντίδραση στο εμπόριο φτερών, ενοποιήθηκαν πολύ σύντομα υπό τον τίτλο Σύλλογος του Σέλμπουρν. Στα 1889, μια ομάδα γυναικών από το Μάντσεστερ, που δεν κατόρθωσε να γίνει δεκτή στην ανδροκρατούμενη Βρετανική Ορνιθολογική Εταιρεία, ίδρυσε το Σύλλογο για την Προστασία των Πουλιών (Society for the Protection of Birds [SPB]). Ως τα 1893, ο σύλλογος καυχιόταν πως αριθμούσε εννέα χιλιάδες μέλη σε πανεθνικό επίπεδο. Ο Σύλλογος του Σέλμπουρν και ο SPB ακολουθούσαν συχνά διαφορετική τακτική και ανταγωνίζονταν για πολιτική επιρροή, αλλά και οι δυο πίεζαν ώστε να μπει ένα τέλος στην εκμετάλλευση των πουλιών από τη μόδα. Ο Σύλλογος για την Προστασία των Πουλιών ανέπτυξε γρηγορότερα το: 3 κοινωνικούς και τους πολιτικούς του δεσμούς, και το 1904 απέσπασε το βασιλικό προνόμιο να μετατραπεί σε Βασιλικό Σύλλογο για την Προστασία των Πουλιών (Royal Society for the Protection of Birds [RSPB]). Οι δραματικές και συναισθηματικές εκκλήσεις του RSPB για την προστασία των πουλιών αποδείχτηκαν ιδιαίτερα αποτελεσματικές στο να προκαλέσουν την αντίθεση της κοινής γνώμης στην εξόντωση των πουλιών για το φτέρωμά τους. Άρθρα στις εφημερίδες επισήμαιναν τη βαρβαρότητα που συνόδευε τη μαζική εξόντωση και το κοινό με συντονισμένη επιστολογραφία στις εφημερίδες διαμαρτυρόταν ότι η μόδα των φτερών παραβίαζε τα βικτοριανά ιδανικά της ευσπλαχνίας και της λεπτότητας. Παρ' όλα αυτά, οι ομάδες προστασίας των πουλιών χρειάστηκαν αρκετά χρόνια πιέσεων μέχρι να σταματήσει όντως το εμπόριο φτερών, αρχικά με ένα διάταγμα στη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου και έπειτα με τη νομοθεσία του '21.

Η δημόσια συζήτηση για το εμπόριο των φτερών διέδωσε το ενδιαφέρον του κοινού για την προστασία των πουλιών σε ολόκληρη

την Ευρώπη. Ο Ολλανδικός Σύνδεσμος για την Προστασία των Πουλιών (Vereniging tot Bescherming van Vogels) και η γερμανική Ομοσπονδία για την Προστασία των Πουλιών (Deutscher Bund für Vogelschutz [DBV]) ιδρύθηκαν το 1899· την ίδια περίοδο περίπου ιδρύθηκε ο Ιρλανδικός Σύλλογος για την Προστασία των Πουλιών (Irish Society for Bird Protection). Η Δανία πέρασε την πρώτη της νομοθεσία για την προστασία των πουλιών στα 1894 και ακολούθησε η ίδρυση της Ορνιθολογικής Εταιρείας της Δανίας (Dansk Ornitologisk Forening) στα 1906. Με το σχηματισμό και της γαλλικής Λίγκας για την Προστασία των Πουλιών (Ligue pour la Protection des Oiseaux) στα 1912, σχεδόν σε κάθε χώρα της Βόρειας Ευρώπης υπήρχε μια ομάδα για την προστασία των πουλιών.⁴ Αν και οι ομάδες αυτές ήταν σχεδόν αποκλειστικά προσανατολισμένες σε ζητήματα προστασίας των πουλιών, οι δραστηριότητές τους συνέβαλλαν στο γενικότερο πνεύμα προστασίας που χαρακτήριζε την εποχή.

Οι ομάδες «διατήρησης» αποτέλεσαν ένα δεύτερο συνθετικό στοιχείο του πρώιμου κινήματος προστασίας του περιβάλλοντος. Ένα πλήθος οργανώσεων εμφανίστηκε στην Ευρώπη για να διατηρήσει εθνικές ιστορικές τοποθεσίες και περιοχές μεγάλης φυσικής ή περιβαλλοντικής σημασίας. Στη Βρετανία, η προσπάθεια για την προστασία των ανοιχτών χώρων και των κοινοτικών εκτάσεων οδήγησε τελικά στη δημιουργία του Εθνικού Κληροδοτήματος (National Trust) στα 1895. Το Κληροδοτήμα θα δρούσε ως μετοχική εταιρεία για όσους επιθυμούσαν να δωρίσουν γη που θα διαφυλασσόταν, ως μέρος της βρετανικής εθνικής κληρονομιάς. Η Βουλή αναγνώρισε το Κληροδοτήμα ως ιδιαίτερο νομικό σώμα στα 1907 και του ανέθεσε τη μόνιμη συντήρηση της ιδιοκτησίας προς όφελος του έθνους. Επιπρόσθετα, το Εθνικό Κληροδοτήμα, ως μετοχική εταιρεία, σχημάτισε έναν εθελοντικό σύνδεσμο, ο οποίος ασκούσε πίεση στους πολιτικούς αναφορικά με ζητήματα προστασίας. Το Εθνικό Κληροδοτήμα επικέντρωσε αρχικά την προσοχή του περισσότερο στην προστασία ιστορικών χώρων παρά σε περιοχές φυσικής ομορφιάς και περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος. Έτσι, ο Σύλλογος για την Προώθηση των Φυσικών Καταφυγίων (Society for the Promotion of Nature Reserves [SPNR]) δημιουργήθηκε το 1912 για να εργαστεί μαζί με το Εθνικό Κληροδοτήμα, προκειμένου να αναπτύξουν φυσικά καταφυ-

ως, είναι και βέβαια πολύ δύσκολο να γίνει μια γενική εικόνα των περιβαλλοντικών κινήσεων στην Ελλάδα. Η κατάσταση είναι διαφορετική από αυτή της Γερμανίας, όπου η προστασία της φύσης είναι μια πολύ σημαντική δραστηριότητα. Στην Ελλάδα, η προστασία της φύσης είναι μια πολύ νεότερη και λιγότερο οργανωμένη προσπάθεια. Η κατάσταση είναι διαφορετική από αυτή της Γερμανίας, όπου η προστασία της φύσης είναι μια πολύ σημαντική δραστηριότητα. Στην Ελλάδα, η προστασία της φύσης είναι μια πολύ νεότερη και λιγότερο οργανωμένη προσπάθεια.

Η κατάσταση είναι διαφορετική από αυτή της Γερμανίας, όπου η προστασία της φύσης είναι μια πολύ σημαντική δραστηριότητα. Στην Ελλάδα, η προστασία της φύσης είναι μια πολύ νεότερη και λιγότερο οργανωμένη προσπάθεια. Η κατάσταση είναι διαφορετική από αυτή της Γερμανίας, όπου η προστασία της φύσης είναι μια πολύ σημαντική δραστηριότητα. Στην Ελλάδα, η προστασία της φύσης είναι μια πολύ νεότερη και λιγότερο οργανωμένη προσπάθεια.

Η κατάσταση είναι διαφορετική από αυτή της Γερμανίας, όπου η προστασία της φύσης είναι μια πολύ σημαντική δραστηριότητα. Στην Ελλάδα, η προστασία της φύσης είναι μια πολύ νεότερη και λιγότερο οργανωμένη προσπάθεια. Η κατάσταση είναι διαφορετική από αυτή της Γερμανίας, όπου η προστασία της φύσης είναι μια πολύ σημαντική δραστηριότητα. Στην Ελλάδα, η προστασία της φύσης είναι μια πολύ νεότερη και λιγότερο οργανωμένη προσπάθεια.

Η κατάσταση είναι διαφορετική από αυτή της Γερμανίας, όπου η προστασία της φύσης είναι μια πολύ σημαντική δραστηριότητα. Στην Ελλάδα, η προστασία της φύσης είναι μια πολύ νεότερη και λιγότερο οργανωμένη προσπάθεια. Η κατάσταση είναι διαφορετική από αυτή της Γερμανίας, όπου η προστασία της φύσης είναι μια πολύ σημαντική δραστηριότητα. Στην Ελλάδα, η προστασία της φύσης είναι μια πολύ νεότερη και λιγότερο οργανωμένη προσπάθεια.

ήθελαν να δημιουργήσουν μεγάλες εκτάσεις για κυνήγι. Οι επικριτές του SPWFE λιβελολογούσαν εναντίον του χαρακτηρίζοντάς το ως μια ομάδα «μετανοημένων χασάπηδων», ένα προσωνύμιο που συνόδεψε μόνιμα την ομάδα, διότι τα μέλη της φαίνεται πως ενδιαφέρονταν για την προστασία της άγριας φύσης μόνο αφού είχαν πια τελειώσει το δικό τους κυνήγι.

Αν και μπορούμε να ξεχωρίσουμε τις διάφορες πλευρές του κινήματος προστασίας, στην πράξη η δράση τους ήταν συμπληρωματική. Όπως ακριβώς το Εθνικό Κληροδότημα και το SPNR εργάζονταν από κοινού για την προστασία των ιστορικών και φυσικών χώρων στη Βρετανία, ο Σύνδεσμος για την Προστασία των Εθνικών Μνημείων και το Heemschut συνεργάστηκαν κατά παρόμοιο τρόπο στην Ολλανδία. Οι εθνικοί σύλλογοι για την προστασία των κατοικίδιων και οικοσυστημάτων ζώων από τη σκληρότητα διευκόλυναν την ανάπτυξη συνδέσμων για την προστασία των πουλιών και της άγριας φύσης, όπως η RSPB στη Βρετανία και ο Σύνδεσμος για την Προστασία της Φύσης στη Δανία. Συχνά, οι διάφορες ομάδες είχαν τους ίδιους πλούσιους ευεργέτες και τα ίδια μέλη στα διοικητικά συμβούλια, και οι εθελοντικές οργανώσεις συχνά στηρίζονταν στα ίδια ανώτερα στρώματα της ευρωπαϊκής κοινωνίας. Ούτως ή άλλως, οι ξεχωριστές αυτές οργανώσεις δημιούργησαν από κοινού μια γενική περίοδο κινητοποίησης για τα ζητήματα της προστασίας του περιβάλλοντος.

Εντούτοις, όσο γρήγορα αναπτύχθηκε το κίνημα προστασίας στις αρχές του 20ού αιώνα τόσο γρήγορα άρχισε να εξασθενεί λίγο αργότερα. Αυτή η υποχώρηση οφείλεται εν μέρει στις ίδιες τις επιτυχίες του κινήματος. Οι εθνικές νομοθεσίες και οι διεθνείς συμφωνίες για την προστασία των πουλιών αντιμετώπισαν, εν μέρει τουλάχιστον, τα προβλήματα που είχαν οδηγήσει αρχικά στο σχηματισμό των οργανώσεων προστασίας των πουλιών. Σημειώθηκαν επίσης πρόοδοι στην προστασία της άγριας φύσης. Ήδη μέχρι το 1910 είχαν εμφανιστεί σε όλη τη Βόρεια Ευρώπη, οργανώσεις που αποσκοπούσαν στην προστασία των ιστορικών μνημείων και του «φυσικού» περιβάλλοντος. Εν συντομία, οι επιτυχίες απάλειψαν πολλούς από τους λόγους που ωθούσαν σε πολιτική δράση. Ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος και οι συνέπειές του μείωσαν ακόμα περισσότερο την ορμή του κινήματος. Ο πόλεμος δεν υπονόμευσε μόνο το κοινό έδαφος για διεθνή περιβαλλοντική δράση αλλά και έστρεψε την προ-

σοχή της κοινής γνώμης από τα προβλήματα προστασίας σε ζητήματα περισσότερο επείγοντα όπως η μεταπολεμική ανοικοδόμηση. Οι ιστορικοί εκτιμούν, για παράδειγμα, ότι το SPNR αδράνησε, διότι ιδρύθηκε μόνο δυο χρόνια πριν από το ξέσπασμα του πολέμου.

Στα χρόνια του μεσοπολέμου, το κίνημα περιέπεσε σε σχετική αδράνεια. Τα παλιά περιβαλλοντικά προβλήματα δεν είχαν πάψει βεβαίως να υπάρχουν και μια σειρά νέων προβλημάτων ήρθε στην επιφάνεια στη διάρκεια αυτής της περιόδου (όπως η πετρελαϊκή ρύπανση της θάλασσας και τα νέα απειλούμενα είδη). Παρ' όλα αυτά το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης για τα περιβαλλοντικά ζητήματα χαλάρωσε. Η μεταπολεμική ανοικοδόμηση και η Μεγάλη Ύφεση έστρεψαν το ενδιαφέρον του κοινού στις πιο άμεσες οικονομικές δυσκολίες. Αν και οι περισσότερες εθνικές οργανώσεις προστασίας που προαναφέραμε συνέχισαν να υπάρχουν, ο αριθμός των μελών τους σταθεροποιήθηκε σε ένα μάλλον χαμηλό επίπεδο.⁶ Μόνο μια από τις μεγάλες σύγχρονες περιβαλλοντικές ομάδες στην Ευρώπη, το Συμβούλιο για την Προστασία της Αγροτικής Αγγλίας (Council for the Protection of Rural England [CPRE]), ιδρύθηκε κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου (1926). Σε διεθνές επίπεδο υπογράφηκαν κάποιες συμφωνίες για τη ρύπανση από τη ναυτιλία, την προστασία της φάλαινας και την προστασία της άγριας φύσης στην Αφρική. Όπως συμπεραίνει όμως ο Λύντον Κάλντγουελ (1990), αυτές οι συμφωνίες ήταν περιορισμένης σημασίας και τα γεγονότα που επακολούθησαν, έδειξαν ότι οι διατάξεις τους ήταν ανεπαρκείς· ούτως ή άλλως σύντομα ξεπεράστηκαν από την εμφάνιση νέων περιβαλλοντικών κινδύνων. Η διεθνής δυναμική του κινήματος που είχε ατονήσει κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου δεν ανακτήθηκε ποτέ. Περιληπτικά, το κύμα της περιόδου 1880-1910 ανέβασε το ευρωπαϊκό περιβαλλοντικό κίνημα σε ένα ορισμένο επίπεδο και δημιούργησε την οργανωτική υποδομή που ήταν απαραίτητη για να παραμείνει σε αυτό το επίπεδο, αλλά τα χρόνια του Μεσοπολέμου αντιπροσωπεύουν, γενικά, μια καθήλωση στο ίδιο πλαίσιο.

Η αναγέννηση του κινήματος προστασίας

Το κίνημα για την προστασία άρχισε να αναζωογονείται μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο. Στη Βρετανία, για παράδειγμα, οι πολεμικές

λοντικό κίνημα. Ο αριθμός των μελών αυξανόταν, αλλά με αργούς ρυθμούς, και οι οικονομικοί πόροι παρέμεναν περιορισμένοι. Θεωρήθηκαν νέοι νόμοι και νέα μέλη εισήχθησαν στις οργανώσεις, αλλά οι πιο σημαντικές δραστηριότητες του κινήματος εντοπίζονταν στις προσπάθειες να τεθούν ξανά στην ημερήσια διάταξη τα περιβαλλοντικά ζητήματα. Το μεγαλύτερο επίτευγμά του ήταν η ανάπτυξη μιας οργανωτικής βάσης που θα στήριζε τη νέα δραματική ανάκαμψη του κινήματος.

Ένα νέο περιβαλλοντικό κύμα

Στα τέλη της δεκαετίας του '60 ξανάρχισε η άνοδος του πράσινου κινήματος. Το ενδιαφέρον του κοινού για την προστασία και τα περιβαλλοντικά ζητήματα διογκώθηκε. Ένα πλήθος νέων περιβαλλοντικών οργανώσεων εμφανίστηκε στη διάρκεια λίγων ετών προσελκύοντας συχνά την πλατιά υποστήριξη νέων τμημάτων της κοινωνίας, καθώς και τη συμμετοχή τους στις ήδη υπάρχουσες περιβαλλοντικές οργανώσεις. Η αναπτυσσόμενη περιβαλλοντική συνείδηση του κοινού αφορούσε συχνά τα άλυτα προβλήματα που εδώ και πολύ καιρό συζητούσαν οι περιβαλλοντιστές, αλλά το ίδιο συχνά στα θέματα συμπεριλαμβάνονταν και τα νέα περιβαλλοντικά προβλήματα που αντιμετώπιζαν οι προηγμένες βιομηχανικές δημοκρατίες: η πυρηνική ενέργεια, η έλλειψη πόρων, τα τοξικά απόβλητα, η όξινη βροχή και η προστασία της ποιότητας ζωής. Τα περιβαλλοντικά προβλήματα αναδείχθηκαν ξανά σε κομβικά ζητήματα για την ευρωπαϊκή κοινή γνώμη και την πολιτική ηγεσία.

Αυτό το νέο κύμα περιβαλλοντικής κινητοποίησης διέφερε σημαντικά και σε πολλούς τομείς από το αρχικό κίνημα προστασίας του περιβάλλοντος· αλλά όπως και το κύμα που αναπτύχθηκε στην καμπή του αιώνα, προήλθε από τη σύγκλιση αρκετών παραγόντων. Ένα σημαντικό συντελεστής υπήρξε το επιστημονικό και το εκπαιδευτικό δίκτυο που δημιουργήσαν οι περιβαλλοντικές οργανώσεις. Αυτό το δίκτυο παρείχε αρχικά τις πληροφορίες που έθεσαν σε συναγερμό τους πολίτες και τους δημόσιους παράγοντες για τα διογκούμενα περιβαλλοντικά προβλήματα του κόσμου. Το καλύτερο παράδειγμα αποτελούν τα γραπτά της Ραίητσελ Κάρσον μιας πρώην

βιολόγου της Υπηρεσίας Ψαριών και Άγριας Ζωής (Fish and Wildlife Service) των ΗΠΑ. Το βιβλίο της *Σιωπηλή άνοιξη* (1962), προειδοποιούσε για την επικείμενη περιβαλλοντική κρίση άσκησε δε σημαντικότερη επιρροή και στις δύο πλευρές του Ατλαντικού. Ακολούθησε ένα πλήθος άλλων βιβλίων Αμερικανών και Ευρωπαίων συγγραφέων (όπως οι Stuart Udall, Μάρου Κόμονερ και Paul Ehrlich) που διεύρυναν το αυξανόμενο ενδιαφέρον για τα περιβαλλοντικά ζητήματα. Πολύ λίγα από τα προβλήματα που έθιξαν αυτοί οι συγγραφείς ήταν καινούργια. Το πρόβλημα της αδιάκριτης χρήσης του DDT, για παράδειγμα, ήταν καλά γνωστό στους επιστήμονες πολύ πριν βγει το βιβλίο της Κάρσον· αλλά οι κυβερνήσεις κολυσιεργούσαν εωσότου η *Σιωπηλή άνοιξη*, τράβηξε την προσοχή του κοινού στην απειλή. Η κύρια επίδραση αυτών των βιβλίων ήταν ότι τραβούσαν την προσοχή του κοινού στα προβλήματα που δεν είχαν λυθεί ακόμα.

Τα γραπτά των περιβαλλοντιστών απέκτησαν επιπρόσθετη ισχύ εξαιτίας μερικών δραματικών περιβαλλοντικών κρίσεων που έλαβαν χώρα στην Ευρώπη στα τέλη της δεκαετίας του '60. Το 1967, το πετρελαιοφόρο *Torrey Canyon* προσάραξε στη Μάγχη και έχυσε εκατομμύρια γαλόνια αργού πετρελαίου στη θάλασσα. Η τεράστια πετρελαιοκηλίδα ρύπανε τις ακτές της Κορσικής και της Βρετανίας, καταστρέφοντας τα πουλιά και τη θαλάσσια ζωή και προκαλώντας ζημιά ύψους εκατομμυρίων δολαρίων. Δυο χρόνια αργότερα, μια διαρροή τοξικών ουσιών στον Ρήνο προξένησε τον μαζικό θάνατο ψαριών. Η πηγή πόσιμου νερού για εκατομμύρια Ευρωπαίους γέμιζε με τα σαπισμένα πτώματα εκατομμυρίων δηλητηριασμένων ψαριών. Η έκρηξη σε μια πλατφόρμα άντλησης πετρελαίου στην ακτή της Σάντα Μάρμπαρα και η επακόλουθη καταστροφή της όμορφης ακτής της Καλιφόρνιας προκάλεσε δονήσεις που έφτασαν μέχρι την Ευρώπη. Αργότερα, στο τέλος του '69, χιλιάδες νεκρά πουλιά πλημμύρισαν μυστηριωδώς τις ακτές της Ιρλανδικής Θάλασσας, προκαλώντας πηχιαίους πρωτοσέλιδους τίτλους στις εφημερίδες του Λονδίνου· η κυβερνητική έρευνα που ακολούθησε, απέδωσε εντέλει το πρόβλημα στις παρενέργειες της βιομηχανικής ρύπανσης. Τα περιβαλλοντικά προβλήματα δεν ήταν πια κάτι που αφορούσε μόνο τους παρατηρητές των πουλιών ή όσους ενδιαφέρονταν για την προστασία της υπαίθρου· η απειλή για τον καθένα γινόταν πλέον ορατή.

Επιτρόπος, ότι το θεατρικό πρόγραμμα που προεβλεπόταν να ενοικιαστεί από τον Κόσοφ, με την προϋπόθεση να μην πληρωθεί ποτέ, να μην πληρωθεί ποτέ, να μην πληρωθεί ποτέ.

Το ορόσημο του αγγέλου της προοπτικής του Κόσοφ, η οποία ήταν η προοπτική να πληρωθεί το ποσό των 60 εκατομμυρίων δολαρίων, να πληρωθεί το ποσό των 60 εκατομμυρίων δολαρίων, να πληρωθεί το ποσό των 60 εκατομμυρίων δολαρίων.

Η εξέλιξη των πραγμάτων στον χώρο των υπηρεσιών, η εξέλιξη των πραγμάτων στον χώρο των υπηρεσιών, η εξέλιξη των πραγμάτων στον χώρο των υπηρεσιών.

Το γεγονός ότι ο Κόσοφ δεν πληρωθεί ποτέ, η εξέλιξη των πραγμάτων στον χώρο των υπηρεσιών, η εξέλιξη των πραγμάτων στον χώρο των υπηρεσιών.

Επιπλέον, η εξέλιξη των πραγμάτων στον χώρο των υπηρεσιών, η εξέλιξη των πραγμάτων στον χώρο των υπηρεσιών.

Η εξέλιξη των πραγμάτων στον χώρο των υπηρεσιών, η εξέλιξη των πραγμάτων στον χώρο των υπηρεσιών.

Το γεγονός ότι ο Κόσοφ δεν πληρωθεί ποτέ, η εξέλιξη των πραγμάτων στον χώρο των υπηρεσιών, η εξέλιξη των πραγμάτων στον χώρο των υπηρεσιών.

Η εξέλιξη των πραγμάτων στον χώρο των υπηρεσιών, η εξέλιξη των πραγμάτων στον χώρο των υπηρεσιών.

τρομηρές προβλέψεις της για τους ανθρώπους και το περιβάλλον. Η έκδοση αυτή, μαζί με τις συναντήσεις της Στοκχόλμης, ώθησε πολλούς δημοτικούς, παρλαμεντικούς να απαιτήσουν τη σημασία του περιβαλλοντισμού. Την ίδια περίοδο, ένα πλήθος άλλων βιβλίων αναγνώρισε τον κοινό, εξαλείφοντας τα περιβάλλοντικά ζητήματα.

Στα χρόνια που προηγήθηκαν και ακολούθησαν τη Σύνοδο της Στοκχόλμης, πολλές ευρωπαϊκές κυβερνήσεις έλαβαν την πρωτοβουλία να ακολουθηθούν με τα περιβάλλοντικά προβλήματα των αναπτυσσόμενων βιομηχανικών κοινωνιών. Το 1970, ο Ζωρζ Πομπαντού, αναπαραστάτης στο αυξανόμενο ενδιαφέρον των Γάλλων για την περιβαλλοντική προστασία, έλαβε μια σειρά νέων μέτρων για την προστασία του περιβάλλοντος: η κυβέρνηση τον ακολούθησε ιδρύοντας το Υπουργείο Περιβάλλοντος, τον Ιανουάριο του '71 (Vadrot, 1978, κεφ. 1). Η κυβέρνηση της Δυτικής Γερμανίας έδωσε, μετά τη Σύνοδο της Στοκχόλμης, ακόμα μεγαλύτερη προσοχή στα περιβαλλοντικά ζητήματα: το 1972 αναθεώρησε το «Σύνταγμα», ώστε να δώσει στην ομοσπονδιακή κυβέρνηση αρμοδιότητες για τα περιβαλλοντικά ζητήματα και στη συνέχεια έθεσε σε ισχύ είκοσι έξι νομοθετήματα στη διάρκεια της κοινοβουλευτικής περιόδου 1972-76, πολύ περισσότερα από όσα είχαν εγκριθεί στις δύο πρώτες δεκαετίες της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας. Στη Δανία, την ίδρυση του Υπουργείου για το Περιβάλλον ακολούθησε νέα νομοθεσία (ο Νόμος για την Προστασία του Περιβάλλοντος και ο Νόμος για τον Εθνικό και Περιφερειακό Σχεδιασμό που νομοθετήθηκαν το 1973). Στην Ολλανδία, η περιβαλλοντική πολιτική έγινε αντικείμενο μεγάλης προσοχής από τους πολιτικούς, ιδιαίτερα από τους πολιτικούς της Αριστεράς (Tellegen, 1981). Η επίσημη αυτή αναγνώριση των περιβαλλοντικών προβλημάτων εκ μέρους ενός αριθμού ευρωπαϊκών κυβερνήσεων αύξησε περαιτέρω τις απαιτήσεις για περιβαλλοντική δράση.

Το νέο οικολογικό κίνημα

Η θεωρητική επιρροή όλων αυτών των παραγόντων έδωσε νέα ώθηση στο περιβαλλοντικό κίνημα στο τέλος της δεκαετίας του '60 και τις αρχές της δεκαετίας του '70. Μια από τις πιο σημαντικές συνέπειες αυτού του νέου κύματος υπήρξε η ίδρυση οργανώσεων που

αντιπροσώπευαν τη νέα οικολογική συνείδηση που είχε γεννηθεί στη διάρκεια του κινήματος διαμαρτυρίας της δεκαετίας του '60. Προέκυψε για ομάδες που απαιτούν συνήθως το αντικείμενο της θεωρίας των Νέων Κοινωνικών Κινήματων επειδή αμφισβήτησαν έντονα τόσο το κυρίαρχο κοινωνικό παράδειγμα των αναπτυσσόμενων βιομηχανικών κοινωνιών όσο και τις κατεστημένες πολιτικές πρακτικές που κυριαρχούσαν στις δυτικές δημοκρατίες.

Στην εμπροσθοφυλακή αυτού του κινήματος βρέθηκαν οι φίλοι της Γης (Friends of the Earth [FoE]). Ο Νταϊνβιντ Μπράουερ, ένας διάσημος Αμερικανός φυσιολάτρης, ίδρυσε την πρώτη οργάνωση στο Σαν Φρανσίσκο το 1969. Ο Μπράουερ δημιούργησε τη νέα οργάνωση, αφού πρώτα απέτυχε να πείσει το Sierra Club (του οποίου ήταν στέλεχος) να υιοθετήσει μια περισσότερο επιθετική στρατηγική στα περιβαλλοντικά ζητήματα, ιδιαίτερα στο θέμα της πυρηνικής ενέργειας. Οι Φίλοι της Γης ήθελαν να θέσουν με σαφή και κατηγορηματικό τρόπο τα νέα περιβαλλοντικά προβλήματα των αναπτυσσόμενων βιομηχανικών κοινωνιών και των κοινωνικών δομών που δημιουργούσαν αυτά τα προβλήματα. Ο Μπράουερ έκανε γνωστή την ύπαρξη της οργάνωσης του σε ένα ταξίδι που πραγματοποίησε στην Ευρώπη τον επόμενο χρόνο. Μια ομάδα Βρετανών περιβαλλοντιστών οργάνωσαν ένα βρετανικό τμήμα στο Λονδίνο το 1970. Η επιτυχία της αρχικής τους εκστρατείας έδωσε το έναυσμα για την ίδρυση τοπικών τμημάτων της οργάνωσης σε ολόκληρη τη Βρετανία.⁸ Μια ομάδα Γάλλων περιβαλλοντιστών ίδρυσε ένα γαλλικό τμήμα (Les Amis de la Terre [AdiT]) το 1970, αντλώντας δυναμικό από το κίνημα της αντι-κοιλοτύρας της εξέγερσης του Μάη. Παραδοσιακοί πολιτικοί, τόσο της Δεξιάς όσο και της Αριστεράς, άσκησαν κριτική στην AdiT για την πολιτικοποίηση του περιβαλλοντικού ζητήματος και για την αμερικανική προέλευσή της (ορισμένοι μάλιστα ισχυρίστηκαν ότι είχε δεσμούς με τη CIA), αλλά η AdiT προσέκλυσε γρήγορα την υποστήριξη της κοινής γνώμης. Το ολλανδικό τμήμα της οργάνωσης, ο Σύνδεσμος για την Υπεράσπιση του Περιβάλλοντος (Vereniging Milieudedefensie [VMD]) ιδρύθηκε το 1972 ως αντίδραση στην παραδοσιακή τακτική και τους μετριοπαθείς στόχους των υπαρχουσών περιβαλλοντικών ομάδων της Ολλανδίας. Σύντομα το VDM έγινε πασίγνωστο σε εθνικό επίπεδο για τη δράση του σχετικά με την πυρηνική ενέργεια, την ανακύκλωση, τη διαχείριση των πό-

επιτροπές προστασίας των πολιτών (Bürgerinitiativen). Το 1971, ο Ομοσπονδιακός Σύνδεσμος των Ομάδων Λόσφης των Πολιτών για την Περιβαλλοντική Προστασία (Bündersverband Bürgerinitiativen Umweltschutz [BUNU]) ενσωμάτωσε αρχικές εκατοντάδες τοπικές οργανώσεις. Ο BUNU γρήγορα καθιερώθηκε ως εκφραστής του νέου κύματος των περιβαλλοντικών αντιβιοτών. Άλλες ομάδες όπως ο Ρομαίν των Λαών, που ιδρύθηκε το 1982, οργανώσαν εκατοντάδες για να προεκτείνουν την προσοχή του κοινού στα περιβαλλοντικά προβλήματα ενώ ερευνητικά κέντρα όπως το Ökoforum, παρείχαν την ερευνητική βάση για την περιβαλλοντική δράση. Στη Δανία, ένα ανεπίσημο, εβδομαδιαίο σεμινάριο ανάμεσα σε φοιτητές και πανεπιστημιακούς εξελίχθηκε στη ΝΟΑΗ, μια χαλαρή ομοσπονδία τοπικών οργανώσεων που υιοθετούσαν μια οικολογική άποψη για τα περιβαλλοντικά ζητήματα (Jamison κ.ά., 1990). Συμπερασματικά το κύμα των κινητοποιήσεων της περιόδου 1960 και 1970 δημιούργησε μια νέα γενιά ευρωπαϊκών περιβαλλοντικών ομάδων που ασπάζονταν μια περισσότερο ιδεολογική και πολιτικοποιημένη εκδοχή της περιβαλλοντικής πολιτικής και ήταν πρόθυμες να χρησιμοποιήσουν πιο ριζοσπαστικές μεθόδους για να επιτύχουν τους στόχους τους.

Η επέκταση του κινήματος προστασίας

Πέρα από την ανάπτυξη νέων ομάδων, το περιβαλλοντικό κύμα της δεκαετίας του '70 συνέβαλε στην παράλληλη ανάπτυξη των παραδοσιακών οργανώσεων για την προστασία της φύσης. Το ανθρώπινο δυναμικό της RSPB, για παράδειγμα, αυξήθηκε σημαντικά, από έναν μέσο όρο δέκα χιλιάδων μελών στη διάρκεια της δεκαετίας του '50 σε τριάντα χιλιάδες μέλη προς το τέλος της δεκαετίας του '60, ξεπέρασε τα εκατό χιλιάδες μέλη το 1971, τα διακόσιες χιλιάδες μέλη το 1975 και σήμερα αριθμεί πάνω από τετρακόσιες χιλιάδες μέλη. Ο αριθμός των μελών του βρετανικού Εθνικού Κληροδοτήματος αυξήθηκε στο ύψος του ενός εκατομμυρίου μελών προς το τέλος της δεκαετίας του '70. Το ίδιο συνέβη και με τις περισσότερες μεγάλες ευρωπαϊκές οργανώσεις προστασίας, οι οποίες αύξησαν σημαντικά τα μέλη τους στη διάρκεια αυτής της δεκαετίας (ο Ολλανδικός Σύνδεσμος για τη Διατήρηση των Εθνικών Μνημείων αριθμεί γύρω στα

διακόσιες χιλιάδες μέλη και ο Σύνδεσμος της Λαϊκής για την Προστασία της Φύσης πάνω από εκατό χιλιάδες μέλη). Στη Γαλλία, αυτές οι δυνάμεις οδήγησαν στην αναδιοργάνωση των ομάδων προστασίας υπό τη νέα οργανωτική μορφή της Γαλλικής Ομοσπονδίας Συλλόγων για την Προστασία της Φύσης (Fédération Française des Sociétés de Protection de la Nature [FFSPN]), η οποία ενσωμάτωσε μισές δεκάδες οργανώσεων με παραπάνω από μισό εκατομμύριο μέλη. Μια σειρά από νέες γαλλικές περιβαλλοντικές ομάδες ιδρύθηκαν επίσης στη διάρκεια αυτής της περιόδου. Εξαιτίας της περιφερειακής φύσης της βελγικής πολιτικής, στις αρχές της δεκαετίας του '70 σχηματίστηκαν ξεχωριστές περιβαλλοντικές ομοσπονδίες στη Φλάνδρα, στη Βαλλονία και τις Βρυξέλλες. Ο αριθμός των μελών της νεο-ιδρυθείσας World Wildlife Fund σε ολόκληρη την Ευρώπη αυξήθηκε επίσης. Πολίτες με διαφορετικές πολιτικές απόψεις κινητοποιήθηκαν σε ποικίλους τομείς του περιβαλλοντικού κινήματος.

Στη διάρκεια αυτής της περιόδου θεομοιοποιήθηκε επίσης και το περιβαλλοντικό κίνημα στη Μεσογειακή Ευρώπη (Diani 1990). Το 1975 ιδρύθηκε στην Ιταλία το Ταμείο για το Περιβάλλον της Ιταλίας (Fondo per l'Ambiente Italiano), σύμφωνα με το πρότυπο του βρετανικού Εθνικού Κληροδοτήματος. Οι προσπάθειές του να διαφυλάξει την πολιτιστική κληρονομιά της Ιταλίας, ενίσχυσε τις προσπάθειες των Italia Nostra και Pro Natura. Η οικολογική πτέρυγα της οργάνωσης αντιπροσωπεύεται από τη Λίγκα για το Περιβάλλον (Lega per l'Ambiente-Arci), το ιταλικό τμήμα των Φίλων της Γης και από τη Λίγκα για την Κατάργηση του Κηρυγίου (Lega per l'Abolizione Caccia) (βλ. επίσης Diani και Lodi, 1988). Στη μεγαλύτερη ελληνική οργάνωση περιβαλλοντικής προστασίας, την Ελληνική Εταιρεία Προστασίας της Φύσης, προσχώρησαν το 1970 αρκετές άλλες περιβαλλοντικές ομάδες και ερευνητικά ινστιτούτα.

Περιορισμός και αναβίωση

Μετά το κύμα περιβαλλοντικής δράσης του τέλους της δεκαετίας του '60 και των αρχών της δεκαετίας του '70, οι κυβερνητικές προσπάθειες για την επίλυση των περιβαλλοντικών ζητημάτων άρχισαν να ατονούν. Η παγκόσμια οικονομική ύφεση έστρεψε την προσοχή των

...από την Ελβετία μέχρι την Ολλανδία. Επιπρόσθετα το-
 σωε εκατομηνια ψάδα στον Ρήνο και απειλήσε τα αρθρήματα το-
 1986, για χημική και ηλιακή ατμό ένα ελβετικό χημικό εργοστάσιο στο-
 ντις πως η όλη βδομή προέβλεπε το θάνατο των δασών. Στα
 Ζωνώνες, στις αρχές του '80, αγκυρώσε για να διαπιστώσει κα-
 Haich, 1986). Ένα τμήμα στις Άλπεις, στον Μέλανα Δρυμό η τη
 ως τμήμα ερευνητικής ανάλυσης (βλ. Nelkin και Pollack, 1981-
 82) στις ευρωπαϊκές χώρες που προέβλεπε την πυρηνική ενέργεια
 σε πολιτικές αποφάσεις σχετικά με τους πυρηνικούς αντιδραστή-
 της βρετανίας. Το ατύχημα στο Θρήν Μπλά Αϊλάντ στα 1979 διέταξε
 Χρηματοδοτούμενη από την κυβέρνηση να υποκαταστήσει η επί-
 θέματα που ήταν στην ουσία μη αναστρέψιμα. Τα αποτελέσματα
 τμήμα στη βρετανία. Χιλιάδες θέματα σχετικά με τον κίνδυνο και η
 Ζητή των ατόμων της βρετανίας. Ζητώντας σε καταστάσεις, γάλλοι με-
 του 78 το περιστατικό από ομότιμους Amoco Cadiz κόπηκε στα δύο, στα αρι-
 τόντες χιλιάδες ανθρώπους σε καθημερινές διαβίσεις. Το κίνημα
 76 έστρεψε την εγγραφή των εργαζομένων στο Ζήτη της Ιταλίας επί-
 ατό εν συνεχεία περιβαλλοντικές κινήσεις. Το 1976 τον
 βελιούσε τα αποτελέσματα περιβαλλοντικών προνομιών και
 (α) προέβλεπε τον κίνδυνο από την κατασκευή των
 Εργασια, κατασκευών άλλων για ζωοπροστατευτικές δόσεις.

...από την Ελβετία μέχρι την Ολλανδία. Επιπρόσθετα το-
 σωε εκατομηνια ψάδα στον Ρήνο και απειλήσε τα αρθρήματα το-
 1986, για χημική και ηλιακή ατμό ένα ελβετικό χημικό εργοστάσιο στο-
 ντις πως η όλη βδομή προέβλεπε το θάνατο των δασών. Στα
 Ζωνώνες, στις αρχές του '80, αγκυρώσε για να διαπιστώσει κα-
 Haich, 1986). Ένα τμήμα στις Άλπεις, στον Μέλανα Δρυμό η τη
 ως τμήμα ερευνητικής ανάλυσης (βλ. Nelkin και Pollack, 1981-
 82) στις ευρωπαϊκές χώρες που προέβλεπε την πυρηνική ενέργεια
 σε πολιτικές αποφάσεις σχετικά με τους πυρηνικούς αντιδραστή-
 της βρετανίας. Το ατύχημα στο Θρήν Μπλά Αϊλάντ στα 1979 διέταξε
 Χρηματοδοτούμενη από την κυβέρνηση να υποκαταστήσει η επί-
 θέματα που ήταν στην ουσία μη αναστρέψιμα. Τα αποτελέσματα
 τμήμα στη βρετανία. Χιλιάδες θέματα σχετικά με τον κίνδυνο και η
 Ζητή των ατόμων της βρετανίας. Ζητώντας σε καταστάσεις, γάλλοι με-
 του 78 το περιστατικό από ομότιμους Amoco Cadiz κόπηκε στα δύο, στα αρι-
 τόντες χιλιάδες ανθρώπους σε καθημερινές διαβίσεις. Το κίνημα
 76 έστρεψε την εγγραφή των εργαζομένων στο Ζήτη της Ιταλίας επί-
 ατό εν συνεχεία περιβαλλοντικές κινήσεις. Το 1976 τον
 βελιούσε τα αποτελέσματα περιβαλλοντικών προνομιών και
 (α) προέβλεπε τον κίνδυνο από την κατασκευή των

...από την Ελβετία μέχρι την Ολλανδία. Επιπρόσθετα το-
 σωε εκατομηνια ψάδα στον Ρήνο και απειλήσε τα αρθρήματα το-
 1986, για χημική και ηλιακή ατμό ένα ελβετικό χημικό εργοστάσιο στο-
 ντις πως η όλη βδομή προέβλεπε το θάνατο των δασών. Στα
 Ζωνώνες, στις αρχές του '80, αγκυρώσε για να διαπιστώσει κα-
 Haich, 1986). Ένα τμήμα στις Άλπεις, στον Μέλανα Δρυμό η τη
 ως τμήμα ερευνητικής ανάλυσης (βλ. Nelkin και Pollack, 1981-
 82) στις ευρωπαϊκές χώρες που προέβλεπε την πυρηνική ενέργεια
 σε πολιτικές αποφάσεις σχετικά με τους πυρηνικούς αντιδραστή-
 της βρετανίας. Το ατύχημα στο Θρήν Μπλά Αϊλάντ στα 1979 διέταξε
 Χρηματοδοτούμενη από την κυβέρνηση να υποκαταστήσει η επί-
 θέματα που ήταν στην ουσία μη αναστρέψιμα. Τα αποτελέσματα
 τμήμα στη βρετανία. Χιλιάδες θέματα σχετικά με τον κίνδυνο και η
 Ζητή των ατόμων της βρετανίας. Ζητώντας σε καταστάσεις, γάλλοι με-
 του 78 το περιστατικό από ομότιμους Amoco Cadiz κόπηκε στα δύο, στα αρι-
 τόντες χιλιάδες ανθρώπους σε καθημερινές διαβίσεις. Το κίνημα
 76 έστρεψε την εγγραφή των εργαζομένων στο Ζήτη της Ιταλίας επί-
 ατό εν συνεχεία περιβαλλοντικές κινήσεις. Το 1976 τον
 βελιούσε τα αποτελέσματα περιβαλλοντικών προνομιών και
 (α) προέβλεπε τον κίνδυνο από την κατασκευή των

πλάζι λογογράφηματα ανάπτυξης (όπως το κανάλι Ρήνου-Δούναβη και οι προοπτικές επεκτάσεις των αεροδρομίων) ή λανθασμένες επιλογές του παραλθόντος (π.χ. η ταγή των τριών αλεφάντων) στην την περιβαλλοντική δράση οι τοπικοί επίπδο οι ολόκληρη την Ευρώπη. Αυτό το φαινομενικά ατελείωτο ρεύμα γεγονότων κριτικώς επεξεργασμένη την κοινή γνώμη για τα περιβαλλοντικά προβλήματα της Ευρώπης κι έτσι ο περιβαλλοντισμός δεν ελευθερώσε από την ηγεμονία διάταξη της πολιτικής αρένας.

Η πυρηνική καταστροφή του Τσερνομπίλ στα 1986 ήταν ίσως το γεγονός που άλλαξε τελικά την πορεία της σύγχρονης ευρωπαϊκής πολιτικής στα περιβαλλοντικά ζητήματα. Όταν τα ραδιενεργά κατάλοιπα σκορπίστηκαν στην Ευρώπη, οι κυβερνητικές υπηρεσίες στη Δυτική Γερμανία συμβούλεψαν τους γονείς να κρατήσουν τα παιδιά στο σπίτι και να αποφύγουν συγκεκριμένες τροφές· συνωριακοί φρουροί σε ολόκληρη την Ευρώπη έλεγχαν τα φορτία των αγροτικών προϊόντων με μετρητές ραδιενέργειας· ακόμα και οι βοσκοί ταράνδων στη Λαπωνία δεν μπορούσαν να φάνε κρέας εξαιτίας των αυξημένων επιπέδων ραδιενέργειας. Οι επιστήμονες υπολόγισαν ότι μερικές χιλιάδες έως δεκάδες χιλιάδες Ευρωπαίων θα πεθάνουν από καρκίνους που θα προκληθούν από το ατύχημα του Τσερνομπίλ. Κατά συνέπεια, στο Τσερνομπίλ οφείλεται η δημόσια και ευρεία αναγνώριση του γεγονότος ότι η όξινη βροχή, τα δάση που πεθαίνουν, η φθίνουσα στοιβάδα του όζοντος και τα ραδιενεργά κατάλοιπα είναι απειλές συγκρίσιμες με τα οικονομικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι αναπτυγμένες βιομηχανικές κοινωνίες. Πολύ περισσότερο αυτά τα περιβαλλοντικά προβλήματα συνιστούν απειλές τις οποίες δεν μπορούν να αποφύγουν τα άτομα ούτε λόγω προνομιακής κοινωνικής θέσης ούτε λόγω ιδιαίτερου γεωγραφικού χώρου. Εν συντομία, το Τσερνομπίλ και οι συνέπειές του έπεισαν πολλούς Ευρωπαίους ότι τα περιβαλλοντικά αιτήματα δεν ήταν απλή πολιτική ρητορική και αυτό ώθησε πολλούς πολιτικούς να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της κοινής γνώμης για περιβαλλοντικές μεταρρυθμίσεις.

Στα χρόνια που πέρασαν, οι δυτικές κυβερνήσεις επέδειξαν αυξημένο ενδιαφέρον για τα περιβαλλοντικά προβλήματα. Η επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων ανακήρυξε το έτος 1986-87 Ευρωπαϊκό Έτος για το Περιβάλλον και η Ευρωπαϊκή Ημέρα του 1987

τροποποίησε τη Συνθήκη της Ρώμης ώστε να παράσχει στην Κοινότητα επιπρόσθετη νομοθετική ικανότητα όσον αφορά τα περιβαλλοντικά ζητήματα. Οι εθνικές κυβερνήσεις επέδειξαν και αυτές σημαντική δραστηριότητα για τα περιβαλλοντικά προβλήματα. Η κυβέρνηση Κολ. στη Γερμανία εισήγαγε νέα μέτρα προστασίας της ποιότητας του περιβάλλοντος και πίεσε την Κοινότητα να υιοθετήσει πολιτικές που θα αποσκοπούσαν στη μείωση της όξινης βροχής. Η ελληνική κυβέρνηση πήρε εντέλει σοβαρά μέτρα για να αντιμετωπίσει το έντονο πρόβλημα νέφους της Αθήνας, εισάγοντας νομοθεσία που περιορίζει την κυκλοφορία των αυτοκινήτων στο κέντρο της πόλης. Ακόμα και η συντηρητική κυβέρνηση της Βρετανίας ανταποκρίθηκε σταδιακά στην πίεση για περιβαλλοντική μεταρρύθμιση και στα τέλη του 1988 η Μάργκαρετ Θάτσερ ανακήρυξε τον εαυτό της ανανήψαντα περιβαλλοντιστή (επαναλαμβάνοντας τη μεταστροφή που υπέστη ο Μπους λίγο νωρίτερα στη διάρκεια των αμερικανικών προεδρικών εκλογών). Τα πράσινα κόμματα παρουσίασαν σημαντική άνοδο στις ευρωπαϊκές εκλογές του 1989, κερδίζοντας πάνω από το 10% των ψήφων στη Βρετανία, στη Γερμανία, στη Γαλλία και το Βέλγιο· η συμμαχία του ουράνιου τόξου στο νέο Ευρωπαϊκό κοινοβούλιο συμπεριλαμβάνει αντιπροσωπείες από δέκα χώρες. Οι Δυτικοί ηγέτες αναθέρμαναν τον όψιμο περιβαλλοντισμό τους μετασηματίζοντας την Ευρωπαϊκή Συνάντηση Κορυφής του 1989 σε «Περιβαλλοντική Συνάντηση Κορυφής» (*Economist*, 15 Ιουλίου 1989).

Είναι πιθανόν η άνοδος και η υποχώρηση του περιβαλλοντισμού να συνεχιστεί στη διάρκεια της δεκαετίας του '90, στο βαθμό που οι δυτικές δημοκρατίες θα αντιμετωπίζουν αυτά τα προβλήματα και οι πολιτικές συνθήκες θα μεταβάλλονται. Οι λύσεις θα είναι δύσκολες και έτσι η επικέντρωση στα περιβαλλοντικά προβλήματα δεν θα είναι αρκετή για να εξασφαλίσει την επίλυσή τους. Με άλλα λόγια, τα ζητήματα που προκάλεσαν την ανάπτυξη του σύγχρονου περιβαλλοντικού κινήματος θα είναι δύσκολο να επιλυθούν και κατά πάσα πιθανότητα θα παραμείνουν δυνητικές πηγές κοινωνικής και πολιτικής έντασης για μεγάλο χρονικό διάστημα. Εξίσου σημαντικό είναι το γεγονός ότι η επιτυχής θεομοποίηση του κινήματος στις διάφορες μορφές του παρέχει τη βάση για τη συνέχιση της ύπαρξης του περιβαλλοντισμού ως σημαντικής δύναμης στην ευρωπαϊκή πολιτική σκηνή.

κοινωνία αποδεχόταν αλλά δεν είχε αναγνωρίσει ακόμα. Σε μια παρόμοια ταξινόμηση των περιβαλλοντικών ομάδων, ο Philip Lowe και η Jane Goyder (1983, σ. 35) χαρακτηρίζουν τους «προστατευτικές» ως «ομάδες έμφασης... οι στόχοι των οποίων δεν έρχονται σε σύγκρουση με τους κοινά αποδεκτούς κοινωνικούς στόχους και αξίες, οι οποίες όμως πιστεύουν στη σπουδαιότητα συγκεκριμένων αξιών και στην ανάγκη επαγρύπνησης για τη διαφύλαξη τους».

Οι διάφοροι σύλλογοι για τα πουλιά και οι ομάδες για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και της άγριας φύσης που σχηματίστηκαν στη διάρκεια της πρώτης περιόδου εκφράζουν γενικά έναν προσανατολισμό προστασίας. Το κίνημα για την προστασία του περιβάλλοντος συμπληρώθηκε επίσης από νέες ομάδες που σχηματίστηκαν στη διάρκεια του δεύτερου κύματος —όπως οι WWF, DNR και FFSPN— και οι οποίες διεύρυναν την υποστήριξη της κοινής γνώμης για τα ζητήματα προστασίας του περιβάλλοντος. Ελάχιστοι θα αμφισβητούσαν το χαρακτηρισμό των συλλόγων για τα πουλιά ως οργανώσεων προστασίας, έστω και αν ορισμένα μέλη αυτών των ομάδων απέδιδαν στην υπάρχουσα κοινωνική τάξη την καταστροφή του ενδιαφέροντος των πουλιών. Κατά παρόμοιο τρόπο, όταν μια οργάνωση αυτοαποκαλείται «Βασιλικός Σύλλογος» δεν είναι εύκολο να αμφισβητηθεί η προσήλωσή της στην υπάρχουσα κοινωνική τάξη.

Το δεύτερο κύμα γέννησε έναν νέο περιβαλλοντικό προσανατολισμό που διαφέρει από τον «προστατευτισμό» τόσο στα αιτήματα όσο και στη θεμελιώδη πολιτική του ιδεολογία.⁹ Οι νέες οργανώσεις που σχηματίστηκαν στη διάρκεια των δεκαετιών του '70 και του '80, όπως οι Φίλοι της Γης και η Greenpeace έστρεψαν το ενδιαφέρον του κοινού σε ζητήματα όπως η πυρηνική ενέργεια, η βιομηχανική ρύπανση, η όξινη βροχή, οι καρκινογόνες ουσίες και άλλα νέα περιβαλλοντικά προβλήματα της αναπτυσσόμενης βιομηχανικής κοινωνίας. Αυτή η θεματολογία αντανακλά μια πιο ουσιαστική κριτική των αξιών και της κυρίαρχης κοινωνικής τάξης (order) των αναπτυσσόμενων βιομηχανικών δημοκρατιών. Οι οικολόγοι προσπαθούν να αναπτύξουν ένα νέο κοινωνικό πρότυπο — που καλείται Νέο Περιβαλλοντικό Παράδειγμα (Dunlap και van Liere, 1978· Millbrath, 1984, κεφ. 2). Αυτός ο οικολογικός προσανατολισμός αντιπροσωπεύει περισσότερο μια εκλεκτικιστική ανθρωπιστική φιλοσοφία παρά ένα

αποτηρό ιδεολογικό πλαίσιο. Αντί να τονίζουν (ή έστω να αποδέχονται) ως κοινωνικούς στόχους τη συγκέντρωση του πλούτου και την αχαιλίνωτη οικονομική ανάπτυξη, οι οικολόγοι αγωνίζονται για μια οικονομία εναρμονισμένη με τη φύση και τις προσωπικές ανάγκες των πολιτών της. Τα έργα του E.F. Schumacher (1973) συχνά αποτελούν σημείο αναφοράς. Ο υλισμός και ο υπερβολικός καταναλωτισμός της νεότερης κοινωνίας θεωρούνται υπεύθυνοι για την έλλειψη πόρων και τη ρύπανση. Οι οικολόγοι υποστηρίζουν μια βιώσιμη κοινωνία στην οποία τα καταναλωτικά πρότυπα θα εξισορροπούνται με τη φυσική παραγωγική δυναμικότητα του πλανήτη (Manes, 1990· Brown, 1981· Millbrath, 1989· Portitt, 1984). Αυτές οι αντιλήψεις υποδηλώνουν την ανάγκη για μια αναδόμηση του οικονομικού συστήματος των δυτικών βιομηχανικών κοινωνιών που θα αντικαθιστά την κυριαρχία πάνω στο περιβάλλον με μια φιλική προς τη φύση οικονομική τάξη.

Το εναλλακτικό κοινωνικό παράδειγμα της οικολογίας τονίζει ακόμα την αξία της ατομικότητας και την ανάγκη για μια πιο ανθρώπινη κοινωνική τάξη. Οι σύγχρονες κοινωνίες είναι υπερ-δομημένες και γραφειοκρατικοποιημένες (μοντέλο Gesellschaft), ενώ οι οικολόγοι υποστηρίζουν ένα πρότυπο κοινωνικών σχέσεων που επιστρέφει στη μικρή κλίμακα της κοινοτικής ζωής (μοντέλο Gemeinschaft). Η αποδοχή των διαφορών στο πλαίσιο του κυρίαρχου κοινωνικού παραδείγματος αντικαθίσταται από τον εξισωτισμό και την έμφαση στην αξία της ατομικότητας. Αυτό το πρότυπο κοινωνικών σχέσεων επιτρέπει να συνυπάρχει η συλλογικότητα με την ανοχή των ατομικών επιλογών του τρόπου ζωής. Η έμφαση στη συμμετοχή και την αυτο-διεύθυνση είναι ένα άλλο χαρακτηριστικό γνώρισμα των οικολογικών ομάδων. Αντλώντας από τις παραδόσεις του Κροπότκιν και του Θορώ, το νέο περιβαλλοντικό παράδειγμα υποστηρίζει ότι πρέπει να μεγιστοποιηθούν η προσωπική ολοκλήρωση και ο προσωπικός τρόπος έκφρασης του ατόμου. Τα άτομα θα πρέπει να ελέγχουν την κοινωνία αντί η κοινωνία να ελέγχει τα άτομα. Έτσι, η πυρηνική ενέργεια απορρίπτεται όχι μόνο για τις περιβαλλοντικές συνέπειές της αλλά και διότι συμβολίζει την κυριαρχία της βιομηχανίας και της τεχνολογίας πάνω στο άτομο. Αυτός ο προσανατολισμός οδηγεί τους οικολόγους στην υποστήριξη αλλαγών στην πολιτική δομή των δυτικών δημοκρατιών που οδηγούν σε ένα περισο-

the following data were obtained from the above mentioned sources:

The first group of people consists of those who were interviewed in the ...

The following data were obtained from the above mentioned sources:

The following data were obtained from the above mentioned sources:

The following data were obtained from the above mentioned sources:

The following data were obtained from the above mentioned sources:

The following data were obtained from the above mentioned sources:

The following data were obtained from the above mentioned sources:

φορία των κοινωνικών κινημάτων, οι πράξεις της ρυθμίζονται από τις εκτιμήσεις της περί του ποια προβλήματα είναι σημαντικά και πώς μπορούν να επιτευχθούν οι στόχοι της — και αυτά με τη σειρά τους επηρεάζονται από τους περιβαλλοντικούς προσανατολισμούς κάθε ομάδας. Δημιουργώντας λοιπόν αυτές τις προσλήψεις του πολιτικού κόσμου, ανεξαρτήτως του εάν είναι ακριβείς ή όχι, η ιδεολογία καθορίζει το πλαίσιο της περιβαλλοντικής δράσης. Συχνά μάλιστα πρόκειται για κάτι παραπάνω από προσλήψεις. Οι απόψεις των ομάδων προστασίας και των οικολογικών ομάδων αντανακλούν το πραγματικό δυναμικό για πολιτική συνεργασία που υπάρχει σε ομάδες που έχουν συγκεκριμένους στόχους και πολιτικούς προσανατολισμούς. Οι οικολόγοι δεν θεωρούν απλώς ότι οι επιχειρήσεις αντιτίθενται γενικά στους στόχους τους· τα επιχειρηματικά συμφέροντα πράγματι αντιδρούν. Έτσι, η ιδεολογία δομεί τις επιλογές που αντιμετωπίζει η οργάνωση ενός κοινωνικού κινήματος.

Η επιρροή των περιβαλλοντικών προσανατολισμών σωφρεύεται στις πολιτικές δραστηριότητες των περιβαλλοντικών ομάδων πίεσης. Η επιλογή των μεθόδων δράσης επηρεάζεται από τους στόχους, τους πόρους και τις ευκαιρίες που διαθέτει κάθε περιβαλλοντική ομάδα. Αυτοί οι συγκυριακοί παράγοντες καθορίζονται εν μέρει από τον «προστατευτικό»/οικολογικό προσανατολισμό κάθε οργάνωσης. Επιπρόσθετα, ο περιβαλλοντικός προσανατολισμός της οργάνωσης ασκεί μια ανεξάρτητη και ισχυρή επιρροή στην επιλογή της στρατηγικής. Εξαιτίας της ιδιαίτερης ταυτότητας και των στενότερων δεσμών της με το πολιτικό κατεστημένο μια ομάδα σαν την RSPB είναι πολύ πιο πιθανό να ασκήσει παραδοσιακή πολιτική δράση μέσα από τη συμμετοχή της σε κυβερνητικές επιτροπές και τη συναναστροφή με υπουργούς και βουλευτές. Αντίστροφα, μια ομάδα σαν τους Φίλους της Γης μπορεί να εμπλέκεται σε παρόμοιες συμβατικές δραστηριότητες αλλά σε πολύ πιο περιορισμένη έκταση. Οι οικολογικές ομάδες εξισορροπούν αυτές τις συμβατικές μεθόδους με μια παράλληλη μη συμβατική πολιτική δράση: διαμαρτυρίες, θεαματικές πράξεις, διαδηλώσεις κ.ά. Η ταυτότητα οικολογικών ομάδων όπως η NOAH και η Greenpeace συνδέεται με την κριτική τους στάση απέναντι στο πολιτικό κατεστημένο και ο καλύτερος τρόπος να εκφράσουν την ταυτότητά τους είναι μέσα από πράξεις διαμαρτυρίας. Έτσι, ακόμα κι αν μια ομάδα προστασίας και μια οικολογική ομάδα εν-

διαφέρουν για το ίδιο ζήτημα και έχουν πρόσβαση στους ίδιους πόρους, ο διαφορετικός περιβαλλοντικός προσανατολισμός τους θα τις οδηγήσει σε διαφορετικές στρατηγικές επιλογές.

Οι διαφορές ανάμεσα στις περιβαλλοντικές ομάδες θα λέγαμε πως αποτελούν κοινό χαρακτηριστικό των ομάδων δράσης των πολιτών στις σύγχρονες δημοκρατίες· το ίδιο συμβαίνει και με τις ομάδες γυναικών, τις ομάδες αυτο-βοήθειας και άλλες ομάδες. Αντανακλούν τις ιδεολογικές διαφορές ανάμεσα στις ομάδες προστασίας και τις οικολογικές ομάδες, το εύρος των προβλημάτων που σχετίζονται με το περιβάλλον και την πραγματιστική ανάγκη αντίπαλων ομάδων να εδραιώσουν την ιδιαίτερη πολιτική τους ταυτότητα. Θεωρούμε αυτή την ποικιλότητα ουσιαστική πηγή δύναμης και ζωτικότητας για το κίνημα. Η ποικιλότητα των περιβαλλοντικών ομάδων δίνει στο κίνημα τη δυνατότητα να διευρύνει τη βάση και τους πόρους του. Ένας υπολογισμός του '85 δείχνει ότι πάνω από δέκα εκατομμύρια Ευρωπαίοι ανήκουν σε μία ή περισσότερες από τις περιβαλλοντικές οργανώσεις που αναφέραμε σε τούτο το κείμενο και δύο έως τρεις φορές περισσότεροι υπολογίζεται ότι δραστηριοποιούνται σε τοπικές ομάδες περιβαλλοντικής δράσης. Επιπλέον, ένα ευρύ φάσμα τρόπων δράσης παρέχει στο κίνημα ποικίλες δυνατότητες αμφισβήτησης του πολιτικού κατεστημένου. Οι διαφορετικές ιδεολογικές θέσεις που υποκρύπτονται πίσω από αυτή την ανομοιογένεια πιέζουν τις κυβερνήσεις για πολιτικές μεταρρυθμίσεις από πολλές πλευρές. Οι περιβαλλοντικές ομάδες θα πρέπει να φαντάζουν στους πολιτικούς σαν τη Λερναία Ύδρα καθώς πιέζουν για περιβαλλοντική αλλαγή από πολλές πλευρές. Κατά συνέπεια το διευρυνόμενο δίκτυο της περιβαλλοντικής νομοθεσίας σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο πιστοποιεί ότι η δεκαετία του '90 θα είναι η δεκαετία του περιβαλλοντισμού.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Boardman, Robert (1981), *International Organization and the Conservation of Nature*, Indiana University Press, Μιλούμπγκτον.
- Brand, Karl-Werner, Dieter Rucht και Detlef Busser (1986), *Aufbruch in eine andere Gesellschaft: Neue soziale Bewegungen in der Bundesrepublik*, αναθεωρημένη έκδοση, Campus Verlag, Νέα Υόρκη.
- Brown, Lester (1981), *A sustainable Society*, Norton, Νέα Υόρκη.
- Brown, Michael και John May (1989), *The Greenpeace Story*, Prentice-Hall Canada, Σκότμοροου, Οντ.
- Caldwell, Lynton (1990), *International environmental Policy: Emergence and Dimensions*, 2η έκδ., Duke University Press, Ντάραμ.
- Carson, Rachel (1962), *The silent Spring*, Houghton Mifflin, Βοστώνη.
- Chafetz, Tony (1982), «The anti-nuclear movement and the rise of political ecology» στο Philip Cerny (επιμ.), *Social Movements and Protest in France*, Pinter, Λονδίνο.
- Cotgrove, Stephan (1982), *Catastrophe or Cornucopia: The Environment, Politics and the Future*, Wiley, Νέα Υόρκη.
- Dalton, Russell (1991), «Alliance patterns of the European environmental movement», στο Wolfgang Rüdig (επιμ.), *Green Politics II*, University of Edinburgh Press, Εδιμβούργο.
- Χ.Χ., *The green rainbow: Environmental Groups in Western Europe*, Yale University Press, υπό έκδοση.
- Dalton, Russell και Manfred Kuechler (επιμ.), (1990), *Challenging the political Order*, Oxford University Press, Νέα Υόρκη: Polity Press, Καίμπριτζ.
- Diani, Mario (1990), «The Italian ecology movement: From radicalism to moderation», στο Wolfgang Rüdig (επιμ.), *Green politics I*, University of Edinburgh Press, Εδιμβούργο.
- Diani, Mario και Giovanni Lodi (1988), «Three in one: Currents in the Milan ecology movement», στο Bert Klandermans, Peter Kriesi και Sidney Tarrow (επιμ.), *From Structure to Action*, JAI Press, Γκρόνινγκεν, Κον.
- Doughty, Robin (1975), *Feather Fashions and Bird Protection: A Study in Nature Conservation*, University of California Press, Μπέρκλεϊ.
- Du' ρς, D. και J. Smadja (1985), «Culture and the environment in France», *Environmental Management* 9, σσ. 135-140.
- Dunlap, Robert και K. Van Liere (1977), «The new environmental paradigm», *Journal of Environmental Education* 9, σσ. 10-19.
- Fitter, Richard και Sir Peter Scott (1978), *The penitent Butchers*. The Fauna Preservation Society, Λονδίνο.
- Hatch, Michael (1986), *Politics and nuclear Power: Energy Policy in Western Europe*, University of Kentucky Press, Λέξινγκτον.
- Hayden, Sherman (1942), *The international protection of wildlife*, Columbia University Press, Νέα Υόρκη.
- Jamison, Andrew, Ron Eyerman, Jacqueline Cramer και Jeppé Laessoe (1990), *The Making of the New Environmental Consciousness: A comparative Study of Environ-*

- mental Movements in Sweden, Denmark and The Netherlands*, University of Edinburgh Press, Εδιμβούργο.
- Kitschelt, Herbert (1989), *The Logics of Party Formation*, Cornell University Press, Ιθάκα, Νέα Υόρκη.
- Kitschelt, Herbert και Staf Hellemans (1990), *Beyond the European Left*, Duke University Press, Ντάραμ.
- Linse, Ulrich (1983), *Zurück o Mensch zu Mutter Erde: Landkommunen in Deutschland 1890-1933*, Μόναχο.
- Lowe, Philip (1983), «Values and institutions in the history of British nature conservation», στο A. Warren και F. Goldsmith (επιμ.), *Conservation in Perspective*, Wiley, Νέα Υόρκη.
- Lowe, Philip και Jane Goyder (1983), *Environmental Groups in Politics*, Allen and Unwin, Λονδίνο.
- Manes, Christopher (1990), *Green rage: Radical Environmentalism and the Unmaking of Civilization*, Little Brown, Βοστώνη.
- Milbrath, Lester (1984), *Environmentalists: Vanguard for a New Society*, SUNY Press, Ωλμπανυ.
- (1989.), *Envisioning a Sustainable Society*, SUNY Press, Ωλμπανυ.
- Müller-Rommel, Ferdinand (επιμ.), (1989), *New Politics in Western Europe: The Rise and Success of Green Parties and Alternative Lists*, Westview Press, Μπόλντεν.
- Nelkin, Dorothy και Michael Pollack (1981), *The Atom Besieged*, MIT Press, Καίμπριτζ.
- Nicholson, Max (1970), *The Environmental Revolution: A Guide for the New Masters of the World*, McGraw-Hill, Νέα Υόρκη.
- Nisbit, Robert (1982), *Prejudices: A philosophical Dictionary*, Harvard University Press, Καίμπριτζ.
- Petulla, Joseph (1988), *American Environmental History*, Bobbs-Merrill, Ιντιανάπολις.
- Porritt, Jonathon (1984), *Seeing Green: The Politics of Ecology explained*, Basil Blackwell, Λονδίνο.
- Rucht, Dieter (1989), «Environmental movement organizations in West Germany and France», στο B. Klandermans (επιμ.), *Organizing for change*, JAI Press, Γκρόνινγκεν, Κον.
- Schumacher, E.F (1973), *Small is Beautiful*, Harper & Row, Νέα Υόρκη.
- Sheail, John (1976), *Nature in Trust: The History of Nature Conservation in Britain*, Blackie, Λονδίνο.
- Siefertle, Rold (1984), *Fortschrittsfeinde? Opposition gegen Technik und Industrie von Romantik bis zur Gegenwart*, Beck, Μόναχο.
- Tarrow, Sidney (1983), *Struggling to Reform*. Western Societies paper no. 15. Cornell University Press, Ιθάκα, Νέα Υόρκη.
- Tellegen, Egbert (1981), «The environmental movement in the Netherlands», στο T. O'Riordan και R. Turner (επιμ.), *Progress in Resource Management and Environmental Planning*, Wiley, Νέα Υόρκη.
- Tellegen, Egbert (1983), *Millieubeweging*, Aula, Ουτρέχτη.
- Thomas, Keith (1983), *Man and the Natural World*, Allen Lane, Λονδίνο.
- Vadrot, C. (1978), *L'écologie: Histoire d'une subversion*, Syros, Παρίσι.

Weiner, Martin (1981), *English Culture and the Decline of the Industrial Spirit, 1850-1980*, Cambridge University Press, Cambridge.
 Wey, Klaus (1982), *Umweltpolitik in Deutschland: Kurze Geschichte des Umweltschutzes in Deutschland seit 1900*, Westdeutscher Verlag, Opladen.
 Wilson, Des (comp.), (1984), *The Environmental Crisis: A Handbook for all Friends of the earth*, Heinemann, Aoyibo.

Πεδιβάλλοντική συνείδηση, θεσμικές δομές και πολιτικός ανταγωνισμός των προάγων κομμάτων και την ανάπτυξη των προάγων κομμάτων

Chris Rootes

Η άνοδος των προάγων κομμάτων στην Ευρώπη έχει, κατά καιρούς, αποδοθεί στην ανάπτυξη της πεδιβάλλοντικής συνείδησης, στη δομή των ευκαιριών αλλά και στα επιτεύγματα του ανταγωνισμού των πολιτικών δυνάμεων! Είναι όσα να εξετάσουμε την ευστάρεια των ισχυρισμών αυτών.

Πεδιβάλλοντική συνείδηση

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η ανάπτυξη της εκλογικής επιρροής των προάγων κομμάτων βασίστηκε στην άνοδο της περιβαλλοντικής συνείδησης. Όσο και αν η διαδικασία των προάγων κομμάτων λειτούργησε ως κίνητρο για την διακίνηση των προάγων κομμάτων λειτούργησε ως κίνητρο για την διακίνηση των προάγων κομμάτων, ο οποίος οδήγησε στην ανάπτυξη των προάγων κομμάτων. Η ανάπτυξη των προάγων κομμάτων οδήγησε στην ανάπτυξη των προάγων κομμάτων. Η ανάπτυξη των προάγων κομμάτων οδήγησε στην ανάπτυξη των προάγων κομμάτων.